

İTTİHAT VE TERAKKİ'DEN MİLLİ MÜCADELE'YE*

Sabri SÜRGEVİL

İttihat ve Terakki'den Milli Mücadele'ye deyişi son yüzyıl içindeki büyük dönüşümün tarihine değişik açılardan bakış anlamına gelir. "Osmanlı Devleti gücünü yitirip yok olmaya yüz tutunca, bu durumdan kurtulmak için yenilenmeye muhtaç kalmıştı. Akli başında vatanperver Osmanlılar bu acı gerçeği anlayıp, çareler aramaya koyulmuşlardı"¹. Tanzimatçıların uğraşı Osmanlı Devletini 19. yüzyılın bu karmaşık ortamında ayakta tutabilmek idi. Avrupa vesayeti altına girmiş, Balkanlar ve Orta-doğu'nun sözde hakimi Osmanlı Devleti varlığını bu biçimde sürdürebilir miydi? Sorun bu idi. Bu soruna içten ve dıştan yaklaşımlar gözden geçirildiğinde, bir ikilem karşımıza çıkmaktadır. İçten yaklaşımlar: Genç Osmanlılar ve Genç Türklerin yaklaşımları :

- Devleti eski güçlü durumuna getirme, klasik kurumlara ve kurallara işlerlik kazandırma, nostaljik.

- Devleti yeni kurum ve kurallarla düzenleme, devlete çeki-düzen verme, reformist.

Bunlarda sorunun çözümünde köktenci bir yaklaşım söz konusu değildir. Oysa Osmanlı Devleti hızla yıkılışa doğru gitmektedir.

Dıştan yaklaşımlar : Büyük Devletlerin Osmanlı Devletine yönelik politikaları :

- Hasta adamı yaşatma, dolayısıyla kendi yatırımları ve çıkarlarını böylece koruma ve sürdürme.

- Hasta adamın mirasına bir an önce kavuşma, miras üzerinde söz sahibi olabilecekleri durumları yaratma çabaları.

* 19 Mart 1992 tarihinde, Dokuz Eylül Üniversitesi ile Atatürk Araştırma Merkezi'nin ortaklaşa düzenlemiş olduğu İzmir Konferansları programı içinde yer alan konferans metnidir.

¹ Leskovikli Mehmet Rauf, *İttihat ve Terakki: ne idi*, İst. 1991, s. 10.

Bunlarda ise sorunun çözümünde süreklilik ve tutarlılık yoktur. Belirtilen yaklaşımlardaki ikilemin nedenleri arasında tercihler, tutkular, çıkarlar, bireysel ve örgütlü eylemler sıralanabilir.

Bu ortamda Osmanlı Sarayı, geleneksel yapıyı korumak zorundadır. Bunun tersine bir politika izlemek, kendini inkar demektir. Geleneksel yapı ve politikayı koruma ve sürdürme esas alındığında ise, sorunlar nereden kaynaklanırsa kaynaklansın ağırlaşmakta daha karmaşık bir duruma gelmekteydi. Buna rağmen Osmanlı Sarayı, geleneksel denge politikasını sürdürmekteydi.

Osmanlı Bürokrasisi 19. yüzyıldaki dünyadaki gelişmelere ayak uydurma çabaları içimde bulunmakla birlikte, hantal idi. Sivil ve asker bürokrat kesim içinde, doğal olarak geniş bir siyasal yelpazede yer alanlar bir arada sıkça değişen Sadrazamlarla kah uyum kah gizlice çatışma durumlarında bulunuyorlardı. Osmanlı Devletini geleneksel kurum ve kurallarıyla sürdürmek isteyenleri ile, Avrupai bir şekle döndürmek isteyenleri bu kesimin kendi içindeki çelişkilerini, çatışmalarını ortaya çıkarıyordu.

İttihat ve Terakki'nin ortaya çıktığı ortam, böylesine çelişkilerle dolu, siyasal otoritenin varlığını devam ettirme endişesi taşıdığı ortam idi. 93 harbi diye anılan savaşta uğranılan kayıplar, Ayastefanos ve Berlin anlaşmalarının çizdiği yeni sınırlar, Büyük Devletlerin etkisi ve gözetimi altında yapılan ıslahat hareketleri, Osmanlı Devleti'nin gelir kaynakları üzerinde, alacaklılar adına çalışan, Duyun-u Umumiye diye bilinen kurumun çöreklenmesi, İmparatorluğu oluşturan milletlerin birbirlerine karşı amansız bir mücadeleye giriştikleri, Osmanlı Saltanat ve Hilafetinin-Devletinin-varlığını devam ettirmek istediği bir ortam.

İttihat ve Terakki'yi oluşturanların ortak özelliği, Meclis-i Mebusan'ı kapatan, Teşkilat-ı esasiye kanununu rafa kaldıran, Padişah II. Abdülhamid'in izlediği politikaya muhalif oluşlarıdır. Tüm siyasal iktidarların, muhalifleri olur. Muhalefetin açıktan ya da gizli yapılması, siyasal iktidarların tutumlarına bağlıdır. Jurnal, sürgün vb. yöntemlerin uygulandığı ülkelerde muhalefetin yer altına çekilmesi doğaldır. Osmanlı Devletine karşı olduğu gibi, muhalefet bu tür koşullarda ülke dışına çıkararak oralarda açıktan, ülke içinde de gizlice örgütlenmeye çalışır².

² İttihat ve Terakki mensuplarının anılarında ve bu örgütün kurulması, faaliyetleri hk. inceleme eserlerinde bu durumu görmekteyiz. Zaman almaması için isim belirtmeyi gereksiz buluyoruz.

İttihat ve Terakki'yi oluşturan muhtelif unsurların kökenleri, İttihat ve Terakki'nin kuruluşundan (1889) öncedir. Nizam-ı Cedid'den Tanzimatçılara, onlardan Meşrutiyetçi Genç Osmanlılara geçerek gelen Devlete sahip çıkma, vatanı kurtarma kaygıları, İttihat ve Terakki'yi oluşturanlarca da devam ettirilmiştir. Bu nedenlerle İttihat ve Terakki'ye katılan ve örgütün yapısı hakkında, sonraki dönemlerde hatıta günümüzde yapılan yakıştırmalar yersizdir. "İttihat ve Terakki Cemiyeti, ilk kuruluşundan amacına ulaştığı mutlu güne kadar yalnız bir fikre hizmet etti ki o da geçmiş yönetimin değiştirilmesi devletin yenilenmesi ve yükselmesi kutsal fikrinden ibaret idi"³. İttihat ve Terakki'yi yücelten bu görüşe, şunu da eklemek yerinde olur. Bu örgüt içinde yer alanlar ne düşünce ne de eylem düzeyinde bir bütün oluşturmamaktadırlar. Meşrutiyetçilerden Cumhuriyetçilere, Reformistlerden darbecilere, Ademi merkezîyetçilerden Üniter Devletçilere değin tüm kesimleri İttihat ve Terakki içinde görme olanağı vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısı İttihat ve Terakki'yi oluşturanlara böyle bir zorunluğu getirmekteydi. Siyasal iktidar gibi İttihat ve Terakki de olaylara, sorunlara göre, kendi içinde çelişen unsurlar arasında uzlaşma yolları aramak ve bulmak durumundaydı. II. Abdülhamid'in izlediği türlü baskıcı yöntemler, para, mevki vb. olanaklar sunarak adam kazanma yolları⁴ vs. muhalefet saflarında zaman içinde sorunlar yarattığı gibi, muhalefeti de karşı önlemler alma yoluna da sevk ediyordu. Devletin devamı ile, Saltanat ve Hilafetin devamını özdeşleştiren II. Abdülhamid'in içerde ve dışa karşı izlediği denge politikası İttihat ve Terakki önde gelenlerini de mevcut yönetime karşı bir iç ve dış denge oluşturma yoluna itmişti.

İstibdat döneminde Saray ve çevresinde oluşan Osmanlı Devleti, siyasi iktidarının politikasını görünürde yürüten sadrazamlar sıkça değişirken (28 sadrazam iş başına gelmişti) bunların kimi İngiliz, kimi Fransız kimi Alman vs. yanlısı bir tutum sergilemişler, Saray gibi bir denge oluşturmuşlar ya da yedekte kalmışlardır.

³ Leskofski, s. 10.

⁴ A. Celaleddin Paşa örneğinde olduğu gibi.

Büyük Devletlerin elçileri konsolosları temsilcileri vs. bu ortamda devletin her türlü sorununa kendi devletlerinin çıkarları doğrultusunda el atarlarken, Osmanlı siyasal iktidarları, yöneticileri ve de muhalifleri, İttihat ve Terakki mensupları da içinde olmak üzere, bu kesimin nabzını sürekli yoklama ve ona göre bir yol izleme durumunda kalmışlardı. Böylece Türkiye'nin kaderi üzerinde, alınacak kararlarda etkili olma yollarını aramışlardı.

İttihat ve Terakki'nin Türk siyasi hayatında açıktan yer alamadığı dönemde, mücadelesini yurt dışında açık yurt içinde gizlice yürütmeye çalıştığı yıllarda Anglo-sakson liberalizmi, Fransız cumhuriyetçiliği, Germen nasyonalizmi ve militarizmi, İtalyan Carbonari örgütü vs. öğretisi ve yöntemlerinin etkisinde kaldığı ve bunların sözcü ve savunucularının İttihat ve Terakki içinde yerlerini aldığı açıktır. Bu nedenle İttihat ve Terakki içindeki bu kesimlerden birine bakarak, İttihat ve Terakki'yi değerlendirmeye kalkışmak yanlış olur. Çünkü İttihat ve Terakki örgütü bu kesimlerin tümünün bir araya gelmesinden oluşan bir bütündür. Yollar daha sonra ayrılacaktır.

II.Meşrutiyet dönemine yaklaşırken İttihat ve Terakki, belirtilen nedenlerle bir yol ayrımına⁵ gelmişti. 20. yüzyıl başlarındaki İngiliz-Rus yakınlaşması⁶ İttihat ve Terakki mensuplarınca Osmanlı Devleti hakkında bir karara varıldığı biçiminde algılanmıştı. Osmanlı Siyasi iktidarı da aynı kaygıyı duymuştu. Bu nedenle 1876 Anayasasının uygulamaya konulması ve Meclis-i Mebusan'ın açılarak Meşrutiyet yönetimi geçilmesi konusunda, iki yanlı anlaşma (consensus) oluşmuştu⁷.

II. Meşrutiyet'in ilanı İttihat ve Terakki'nin bir zaferi olarak benimsenilmiştir. Coşkulu bir biçimde Meşrutiyet'in ve getirdiklerinin karşılandığı, kutlandığı günlerin ardından siyasal iktidarın paylaşılması süreci başlamıştı. Osmanlı Hanedanı, Saray, adına II. Abdülhamid bu durumu kabullenmek zorunda kalırken, sivil ve askeri

⁵ 15 Ekim 1907 Paris kongresi.

⁶ Reval mülakatı.

⁷ II. Meşrutiyet'in ilanı öncesinde meydana gelen olaylar karşısında Padişah II. Abdülhamid'in *kuvet kullanma yoluna gitmeyişi* konusu taraflarca farklı açıklanmakta, yorumlanmaktadır. Sözge-limi: Padişah II. Abdülhamid'in tutumu hk. bkz. *Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, İst. 1960.s. 134 vd. *Meşrutiyet'in Jön Türkler tarafından ilan edildiği* konusunda bkz. *Talat Paşa'nın Hatıraları*, İst. 1968 s. 10.

bürokraside sancılar çekilmiştir. İktidarı paylaşanların arasına yenileri katılırken bunun böyle olması doğaldır. Yıllarca yurt dışında veya sürgünde kalmış olanlar iktidara gelme yolunda hem kendi aralarında hem de eskilerle mücadele etme durumunda kalmışlardı.

II. Meşrutiyet yılları, iktidarıyla muhalefetiyle, Osmanlı Devletini ayakta tutmaya çalışanların karşısına beklenen tehkilerin çıktığı bir dönem olmuştur. Ne Anayasa, ne Meclis-i Mebusan ve Hükümet, kurum olarak bu değişimi engelleyebilir ne de bunları ayakta tutan imparatorluğu oluşturan geniş kitleler sorunları çözmeye kendiliğinden kalkışabilirdi. İmparatorluğun mali durumu elverişli olmadığı gibi, Ordu'nun donanımı da görevini yerine getirmesine yetecek düzeyde değildi. Bu dönemin başlarında, siyasi iktidarı paylaşma konusunda ikinci planda kalmayı yeğleyen İttihat ve Terakki, felaketlerin birbirini izlediği aylarda iktidarı tekeline alma yoluna gitmiş ise de koşullar ve sonuç değişmemişti. Değişen tek şey iktidarın izlemeye koyulduğu yöntemlerdi: "Milli İktisat" diye adlandırılan politika, Devleti her alanda etkin kılma, Milli Burjuvaziye devlet eliyle yetiştirme ve güçlendirme, toplumu İttihat ve Terakki'nin yan örgütleriyle politize etme, muhalefeti türlü yollarla sindirme ve devleti böylece ayakta tutma, demektir. "Milli İktisat" politikasının muhalifleri liberaller, Rum azınlık, eski siyasiler, çıkarları zedelenen yabancılar idi. İttihat ve Terakki'nin izlemeye koyulduğu politikaya veya fırkaya bağlılığını göstermek bazı mevkilere gelmek isteyen bürokratlar için gerekliydi. Esnaf, tüccar vb. kesimlerden olup da kısa sürede dünyalığını elde etmek isteyenler de aynı yolu izlemek durumundaydı. Cemiyet'in merkez ve taşra örgütü, ocaklar, klübler, şirketler, fırkanın merkez ve taşradaki katib-i mesul-leri bu konularda önemli bir işleve sahiptiler.

I. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında İttihat ve Terakki fırkasının Hükümeti, Meclisi ve izlenen politikayı kontrol altında tuttuğu yıllar olağanüstü koşullara sahipti. Bu dönemde İttihat ve Terakki fırkası Merkezi-i Umumisi beyin görevini üstlenmişti. Kapitülasyonların lağvı, Milli Burjuvazi yaratma çabaları, Osmanlı Devletini içine itilmiş bulunduğu yalnızlıktan kurtarma çabaları, ittifak grubu içinde yer alınının sağlanması, böylesine önemli bir kararın verilmesi, toplumun

eğitim ve kültür düzeyini yükseltme ve canlandırma gayretleri iase sorunlarına merkezi çözüm arayışları, kadınları iş dünyasına, çalışma hayatına kazandırma gayretleri, denk bütçe oluşturma istekleri vb. hep bu dönemde izlenen politika doğrultusundadır.

I. Dünya Savaşından çıkma kararı İttihat ve Terakki'nin aldığı en zor karardır. Bunu, ırkanın kendini feshetme kararı izlemiştir. "İttihat ve Terakki, Merkez-i Umumisinin davetiyle merhum Talat Paşa'nın riyaseti altında aktedilen kongresi kararıyla Teceddüt fırkasına inkılap etmiş, bütün hukuk ve emvalini mezkur fırkaya devrederek İttihat ve Terakki namının tarihe tevdi edildiğini ilan etmişti"⁸. Bu olay üzerinde, durmak gerekir. Yıllarca süren bir mücadele ile siyasi iktidara ulaşıp, bir süre de iktidarda kalınırken doğal olarak İttihatçı bir kesim oluşmuştu. Bukesim, toplumun en politize olmuş kesimiydi. Böyle bir kesimin, yıllarca süren bir uğraş sonucu ele geçirdiği güç odaklarını bırakması, kısa sürede buralardan uzaklaşması mümkün müydü? Hayır.

Mütareke döneminde, bu nedenle İttihat ve Terakki ile muhalifleri arasında kutuplaşma ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki iktidarı döneminde susturulan ve iktidardan uzaklaştırılan veya küskünler mütareke döneminde hızla örgütlenirken temel hedef olarak İttihatçılığı almışlardır. Bu durumda İttihatçılar ve sempatizanları savunma pozisyonunda kalmışlardır. İttihatçılığın sorgulandığı, kovuşturulduğu, sürgün vb. cezalara çarptırıldığı bir dönem başlamıştır. Osmanlı Sarayı, yitirdiği gücünü yeniden ele geçirmek için bu ortamda doğal müttefik olarak İttihat ve Terakki karşılarını bulmuştur. Merkez ve taşrada, İttihatçılar hedef gösterilmişlerdir. Ülkenin ve toplumun karşı karşıya bulunduğu sorunlar, ikinci plana itilmiş her konuda sorunlara bu bağlamda yaklaşmıştır. İttihatçılar ise, politikalarını örtülü bir biçimde sürdürmeye koyulmuşlardır.

Milli Mücadele başlarken aynı manzara devam ediyordu. Ülkenin yer yer işgali, Saray, Hükümet ve İtilafçı kesimlerce doğal karşılanıp, İttihatçılığın yarattığı sonuç olarak algılanıyordu. Bu nedenlerle gerçekçi

⁸ *İttihat ve Terakki II*, s. 85-86.

olunamıyordu. Ulusal direniş yanlılarının haklı feryatlarına kulaklar tıkanıyor, İttihatçıların yaygarası, propogandası olarak nitelendiriliyordu. Oysa elden gitmekte olan İtilafçısı - İttihatçısıyla Türkiye insanların toprakları ve haklarıydı.

İnsanca bir önseziyle, hiç bir politik öngörüsü olmaksızın yer yer başlayan işgallere karşı protesto ve direnişler, sonuçta kimlerin haklı olduğunu gösterecek bir boyuta ulaşmıştır. Bu oluşumda M. Kemal ve Milli Mücadele yıllarındaki yakın arkadaşlarının katkısı yadsınamaz. "Son inkılabımızı vücuda getiren heyet-i muhteremenin evvelki İttihat ve Terakki Cemiyetinden bambaşka bir cemiyet olduğu bazı kişiler tarafından iddia olunmakta ise de, bu iddianın gerçek duruma uygun olmadığı çok az mülahaza ile tahakkuk eder" ⁹. Bu durumda Milli Mücadeleyi başlatan ve yürüten kadroların irdelenmesi, izlenen politikaların neler olduğunun, ayrılan ve örtüşen yanlarının ortaya çıkarılması gerekir.

Milli Mücadelenin cepheleri ve cephe gerisindeki kadroları hakkında dönemin politik yelpazesi açısından belirleyici bir özellik taşıyanı yoktur. Sivil ve asker kesimde, toplumun tüm kesimlerinde, Saray, Saltanat ve Hilafet, İstanbul, İtilaf yanlılarından, Meşrutiyetçi, Cumhuriyetçi, Bolşevik vs. yanlılarına varana değin, her kesimden insanlar Kuvay-ı Milliye içinde güçleri ve görüş ufukları oranında yer almışlar ve değişik platformlarda kendilerine göre bir işlevleri olmuştur. TBMM açılana değin, bu konuda görülen belirsizlik, Meclis çatısı altında da sözkonusudur¹⁰. "Vaktiyle zaten bir çoğumuz O cemiyetin müessis ve azasından bulunuyorduk. Son kongresi kararıyla, tarihe intikal eden mezkur cemiyetin müntesipleriyle teceddüt fırkası mensupların kısm-ı küllisi milletimizin azmi bülendinden doğan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetine iştirak veya İltihak etmiş ve bu cemiyetin programını kabul eylemiştir¹¹. Bu aşamada Milli Mücadeleyi TBMM'ne dayanarak yürüten Müdafaa-ı Hukuk grubu etkin durumdadır. Bu grup olayların seyrine göre gerek Meclis içinde gerekse dışında pek çok güç merkeziyle çatışma ve uzlaşma durumlarında kalmış, Milli Mücadeleyi de başarıya ulaştırmıştır.

⁹ Leskovikli, s. 15.

¹⁰ Milli Mücadele'nin, Kurtuluş Savaşı'nın konumu ve niteliği yakın tarihimizin en tartışmalı konularından biridir. Sözkonusu yılları yaşayanların anılarında ve inceleme eserlerde görülen tartışmalara burada girmeye olanağımız yoktur.

¹¹ *Söylev ve Demeçler* II.s. 85-86.

Türkiye tarihi açısından büyük önem taşıyan Milli Mücadelenin başarıya ulaştırılması, doğal olarak bir çok kesimin bu başarıya sahip çıkması ve bu başarıdan sonraki döneme kendi damgalarını vurmak istemeden kaynaklanan bir mücadeleye girişmelerine neden olmuştur. *Milli Mücadele'de İttihatçılık*¹² sorunu, bunlardan biridir.

Milli Mücadele öncesindeki dönemde, İttihat ve Terakki Meşrutî bir yönetimden yana tavır alırken, Milli Burjuvaziyi Saray ile birlikte iktidar ortağı yapma politikası sürdürmüştü. Milli Mücadeleyi yürüten kadrolara devredilen politik miras buydu¹³. Milli Mücadele yıllarında ülke ve toplumun sosyal, ekonomik ve politik yapıları nedeni ile bu politika zorunlu olarak sürdürülmüş, radikal, cumhuriyetçi, halkçı, laik kesim kendi tercihlerini bu yıllarda açıklamamayı yeğlemişlerdir. M. Kemal'in önderliğini yaptığı Kemalist diye adlandırılan bu kesim, sözkonusu ortamada kendilerinden önceki İttihat ve Terakki örgüt ve üyelerinin Meşrutîyetçi ve Milli Burjuvazi yaratma politikalarını miras olarak alırken İttihatçı kesimle işbirliği yollarını açık bırakıp, onların da katılımıyla güç kazanma yoluna gittikleri gibi geleneksel bağlarla Saray'a bağlı tutucu ve dinci kesimlerin de kendi safalarında yer almasını sağlayan, uzaklaşmalarının önünü almaya çalışan tercihler yapma durumunda kalmıştı. Bu politika güç kazanana değin, Cumhuriyetçi, Halkçı, Laik bir rejimi oluşturabilecek düzeye gelene değin sürdürülen gerçekçi, pragmatik bir politikaydı. Çünkü, ülkede Milli Mücadelenin yürütüldüğü yıllarda, ne sanayi yeterli düzeyde gelişmiş ne de mücadelede dayanılacak bir burjuvazi vardı. İttihat ve Terakki döneminde yetiştirilmeye çalışılan milli burjuvazi bürokrasi ve çiftçi kökenli olup henüz geleneksel yapısını korumakta, eşraf ve din adamları zümresiyle iç içeydi. Toplumda hiç bir zümre diğer zümrelere kesin üstünlüğü sağlayabilecek düzeyde değildi. Bu nedenle, gerek Kemalistler gerek İttihat ve Terakki'nin devamı sayılabilecek güçler Saraya geleneksel bağlarla bağlı bu unsurlarla ilişkilere dikkat etmişlerdir. M. Kemal'in Ordu'nun değişik kademele

¹² Bu adı taşıyan, Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, çev, Nüzhet Salihoglu, İst. 1987.s. 128 vd. 'da sorun irdelenmektedir.

¹³ Bkz. Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, İst. 1986.

rindeki komutanlarla müfettiş olarak, istifa ettikten sonra Heyet-i Temsiliye Reisi olarak kurduğu ilişkiler ile Anadolu ve Rumeli'deki Müdafaa-ı Hukuk örgütleriyle Anadolu'ya geçmeden önce ve geçtikten sonra, kah bir komutan kah bir ferd-i millet olarak kurduğu ve sürdürdüğü ilişkilerle, Şeyhler, Babalar, Ağalar'la ilişkileri kadar İttihatçılar ve Teşkilat-ı Mahsusa üyeleriyle, İttihat ve Terakki'nin bir-zamanlar desteklediği, yetiştirdiği tüccar esnaf zanaatkar, işçi ve köylü kesimden olanlarla kurduğu ilişkiler mücadelenin başarıya ulaşması için önem taşıyordu. İtilafçıların, mandacıların, ademi merkezi-yetçilerin, bolşeviklerin, pontuşuların, Ermeni komitacılarının, Kürt Teali Cemiyeti mensuplarının, I. Dünya Savaşının galip devletlerinin Türkiye'nin paylaşılması projelerini uygulamaya koyuldukları bir dönemde Milli Mücadeleyi başlatanlar ve başarıya ulaştırmak isteyen Kuvay-ı Milliyeciler için yeterince geniş olan düşman cepheyi genişletmenin yararı yoktu.

Milli Mücadele, içte yürütülen bir iktidar mücadelesiydi. Osmanlı Sarayı ve Hükümetinin monarşik egemenlik anlayışına karşı "Kuvay-ı Milliyeyi amil milli iradeyi hakim kılmak" esasına dayanan bir egemenlik, iktidar mücadelesine öncü rolü üstlenenler bu ilkelere baştan sona değin büyük bir özen göstermişlerdi. Karşılaşılan engeller, güçlükler, direnişlere uzun süre tahammül edilmiş, katlanılmıştı. Zamanı gelmeden, başarıyı engelleyecek, hiç bir görüş açıklanmayacak ve eylemde bulunulmayacaktı. Mücadeleyi adım adım başarıya ulaştırdıkça¹⁴, kendilerine ihtiyaç hissedilmeyen kesimler, tasfiye edilecek, safdışı bırakılacaktı. Bu politikanın en açık göstergesi, esas hedef almış olan Saray ve İstanbul hükümetleri ve onlarla bütünleşmiş geleneksel unsurlar olduğu, meşrutî monarşi tasfiye edilmek istenildiği halde, başlangıçtan itibaren bunların kurtarılması amaçlanıyormuş gibi Milli Mücadelenin takdim edilmesi, sunulmasıdır. "Vatanın bütünlüğü milletin istiklali tehlikededir. İstanbul, hükümeti esaret altındadır, üzerine düşen görevi yerine getirememektedir" dikkat edilirse getirmemekte değil getirememektedir, yani buna imkan verilmemektedir.

¹⁴ *Nutuk*, Gazi Mustafa Kemal Tarafından, Ankara 1927.s. 10 vd. veya Kemal Atatürk, *Nutuk I*. İst. 1968 s. 14 vd.

O halde, önce bu duruma son verilmelidir, denilmektedir. Milli Mücadeleye katılması istenen tüm kesimler, böylesine önemli bir tutum etrafında toplanılmak istenilmektedir. Milli Mücadele bu çizgiye çekildikten sonra ileriki aşamalarda durumun gereği yapılacak, başarıya ulaşıldıkça tüm kesimler kendi istekleri doğrultusunda, güçleri oranında yeni oluşumu, biçimlendirebilecekti. Nitekim Milli Mücadele başarıya ulaştırılınca, bu mücadele yıllarında M. Kemal'in önderliğinde sivil ve asker kesimin oluşturduğu, toplumun geniş bir kesimini kucaklayan Müdafaa-ı Hukuk grubu, Milli Mücadele yıllarındaki uzlaşmacı tutumunu Türkiye'nin yeni siyasal organizasyonu sürecinde de aynı yöntemlerle sürdürecektir. Yeni Türk Devletini, Türkiye Cumhuriyetini kuranlar bu yolda çaba harcayanlar Büyük Türk İnkılabını gerçekleştirmeye çalışanlar aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin, Hanedanının da yıkılışı olayına damgalarını vurmuşlardı.

Belirtmeye çalıştığımız gibi İttihat ve Terakki'den Milli Mücadeleye süreci, Türkiye Cumhuriyeti ile devamlılık içindedir. Bu süreçte İttihat ve Terakki'nin dolayısıyla İttihatçılığın rolü yadsınamaz, ancak bu rol belirleyici bir özellik taşımamaktadır. Çünkü Cumhuriyet Türkiye'si bu dönemden sonra daha çok hesaplaşmalar geçirecektir. Günümüze değin bu hesaplaşmaların, çatışmaların sürerek geldiğini de görmek gerekir.